

BOGDAN CODRE¹, ROMÂNIA

Cuvinte cheie: realități politice, realități administrative, cultura orală, domeniul feudal, așezări codrenești

Zona Codrului – străveche oază de identitate și spiritualitate românească

Rezumat

Situată în nord-vestul țării noastre, la interferența a trei județe: Maramureș, Satu-Mare și Sălaj, Zona Codrului sau Țara Codrului, cum îi mai spun localnicii, se desfășoară de o parte și de alta a culmii Făgetului, formațiune semimuntoasă de origine hercinică, asemenea Măcinului dobrogean. Prin situarea ei la o răspântie în care a avut menirea să delimiteze mereu realități politice și administrative diferite, regiunea circumscrie un teritoriu cu un destin aparte în istoria poporului român, devenind o zonă de confluență sau de “trecere” cu toate avantajele și dezavantajele pe care le presupune aceasta.

Caracterul relativ conservator al Zonei Codrului se explică în parte și prin absența în cuprinsul ei a unui centru urban însemnat. Satele sunt așezate în jurul orașelor Cehu-Silvaniei, Șomcuta Mare și Ulmeni, de care au aparținut în diferite epoci din punct de vedere administrativ, erau până acum câțiva ani comune, ceva mai răsărite, e adevărat, dar lipsite de capacitatea unei influențe culturale. Singura formă de cultură accesibilă codrenilor până într-o epocă mai apropiată de noi rămâne propria lor cultură, cea orală.

¹Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Facultatea de Teologie Ortodoxă, România

Key words: political realities, administrative realities, oral culture, feudal domain, establishments in the Codru area

The Codru Area - An Ancient Oasis of Romanian Identity and Spirituality

Summary

Located in the northwest of our country, at the intersection of three counties: Maramures, Satu Mare and Salaj, the Forests Area or the Forests State, as the locals name it, is placed on both sides of the Faget ridge, a half mountain formation of hercynic origin, like Măcinul from Dobrogea. With its location at a crossroads that was meant to define the political and administrative realities always different, the region circumscribes an area with a special destiny in the history of the Romanian people, becoming a zone of confluence or 'pass' with all the advantages and disadvantages this entails.

The relatively conservative nature of the Forests Area is due also partly to the absence of a significant urban center. The villages are located around the cities Cehu-Silvaniei, Șomcuta and Ulmeni, of which they belonged administratively in different eras and which were communes until a few years ago, a little apprised, true, but lacking the capacity of cultural influences. The only form of culture accessible to the Forests Area population until a close era remains their own culture, the oral culture.

Zona Codrului – străveche oază de identitate și spiritualitate românească

Situată în nord-vestul țării noastre, la interferența a trei județe: Maramureș, Satu-Mare și Sălaj, Zona Codrului sau Țara Codrului, cum îi mai spun localnicii, se desfășoară de o parte și de alta a culmii Făgetului, formațiune semimuntoasă de origine hercinică, asemenea Măcinului dobrogean. Prin situarea ei la o răspântie în care a avut menirea să delimiteze mereu realități politice și administrative diferite, regiunea circumscrie un teritoriu cu un destin aparte în istoria poporului român, devenind o zonă de confluență sau de “trecere” cu toate avantajele și dezavantajele pe care le presupune aceasta². Rămas în afara hotarelor Imperiului Roman, după cucerirea Daciei, spațiul Zonei Codru, a constituit terenul numeroaselor înfruntări dintre dacii liberi și învingătorii romani, bine așezați și fortificați în imediata vecinătate, la Porolissum. În secolul al XI-lea, ținutul Codrului marca extremitatea nord-vestică a ducatului lui Menumorut, constituind împreună cu regiunea de la sud, ținta atacurilor feudalilor unguri în expansiunea lor către răsărit³.

Mai târziu, vreme de aproape o sută de ani, între 1378-1470, Zona Codrului a reprezentat domeniul feudal al voievozilor maramureșeni Balc și Drag, pentru ca mai apoi, în veacurile al XVI-lea și al XVII-lea să aparțină când Principatului autonom al Transilvaniei, când Austriei sau pur și simplu să fie un teren de graniță între ele. Timp de un sfert de secol, 1661-1685, Codrul a marcat hotarul dintre Transilvania și pașalâcul turcesc cu capitala la Oradea, iar la sfârșitul anului 1559, pe aici trecea granița stăpânirii lui Mihai Viteazul. Tot în acest loc avea să se statornicească pentru un timp, la sfârșitul Primului Război Mondial, așa zisa “linie de demarcație”, a cărei depășire prin luptă va duce la eliberarea întregii Transilvanii de sub dominația străină⁴. Vechimea așezărilor codrenești și locuirii acestora ne este certificată și de atestarea timpurie a unora dintre ele, acestea datând încă din secolul al XIII-lea, precum Ardușatul, Crucisorul sau Tămaia, atestate la 1231, apoi Homorodul de Sus și de Jos, atestate de la 1272. În secolul următor sunt atestate sate precum: Giurtelecul Hododului la 1378, Sălsig la 1387, iar la 1391 localitățile: Urmeniș, Băsești, Oarța de Sus, Oarța de Jos, Orțița⁵.

Ulterior, satele codrenești apar tot mai frecvent în documente sub denumirea pe care o poartă și astăzi. Astfel, în Conscripția de la 1566, sunt cuprinse un târg Cehul Silvaniei și 44 de sate, care, aparținând Zonei Codru, poartă următoarele denumiri: Băsești, Babța, Ariniș, Ciuta, Bicz, Someș-Uileac, Sălsig, Bârsăul de Sus, Bârsăul de Jos, Tohat, Asuajul de Jos, Asuajul de Sus, Gârdani, Ulmeni, Băița, Urmeniș, Stremți, Tămășești, Giurtelecu Hododului etc. Toate aceste sate sunt grupate în voievodate, stăpânite de voievozi români⁶.

Toate aceste atestări documentare demonstrează, fără echivoc, că localitățile mai sus amintite au apărut cu mult înainte pe aceste locuri și că ele sunt, în cea mai mare parte, continuatoarele vechilor așezări ale dacilor liberi, romanizate de-a lungul secolelor și care în vremea voievodatului lui Menumorut își dobândiseră deja o identitate românească. Satele codrenești sunt amintite de

² Dumitru Pop, *Folclor din Zona Codrului*, Baia-Mare, Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă, 1978, pag. 9.

³ Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, volumul I, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1971, pag. 30.

⁴ Dumitru Pop, *op. cit.*, pag. 10.

⁵ A se vedea Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, București, Editura Academiei R.P.R., 1968.

⁶ David Prodan, *Iobăgia din Transilvania*, volumul II, București, Editura Academiei R.P.R., 1968, pag. 195 apud Pamfil Bilțiu, Maria Bilțiu, *Basme, povești, legende, povestiri, snoave și poezii populare din Zona Codrului*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, Dacia, 2002, pag. 7.

izvoarele istorice și în contextul pătrunderii ungarilor în Transilvania. Aceste aspecte politice și sociale nu au putut însă anula întreaga organizare internă a satelor, care au continuat să se dezvolte potrivit normelor proprii, tradiționale și care s-au păstrat, în mare parte până în vremea noastră. Asuprirea socială și națională care s-a accentuat progresiv nu a reușit să destrame caracterele etnice ale populației românești din perimetrul Zonei Codrului, dar a produs numeroase reacții prezente în cuprinsul bogatei sale culturi orale. Ca regiune de dealuri, a căror înălțime nu se ridică peste 600 m, împrejmuită de lunca Sălajului și lunca Someșului, dar și de Câmpia Sătmăruului, Țara Codrului a cunoscut dintotdeauna agricultura și creșterea animalelor. Acolo unde solul era mai puțin productiv, acestor îndeletniciri li s-au adăugat pe parcurs și altele, în care locuitorii satelor respective au ajuns să se specializeze, în timp, producând nu numai pentru nevoile lor ci și pentru schimb. Astfel, ocupații ca dulgheritul, șindrilitul, rotăritul sau confecționarea mobilierului și a diferitelor obiecte necesare în gospodărie, erau întâlnite odinioară frecvent în satele Codrului. Se mai poate auzi și azi, mai rar, vorbindu-se în zonă despre lăzile de zestre sau cele pentru grâne produse în Băița de sub Codru sau despre carele confecționate cu măiestrie în Stremț sau Odești. Tot la Băița de sub Codru s-a practicat pe scară largă în urmă cu un secol olăritul, dar un olărit de tip arhaic, atât în privința materialului utilizat, pe care-l aveau la îndemână (dealul Pleșca dinspre Asuajul de Sus), cât și al tehnicii și formelor ce le produceau. Vasele produse aici erau nesmălțuite și erau destinate în exclusivitate nevoilor din zonă. Dacă în anul 1930 existau în Băița de sub Codru 31 de olari, în 1977, când profesorul Dumitru Pop a făcut o amplă cercetare a folclorului și tradițiilor zonei, mai exista doar unul singur⁷. Astăzi această îndeletnicire a dispărut cu totul.

Satul Săliște, de lângă Stremț, era cunoscut în spătărit, piesele pe care le confecționau locuitorii lui, fiind vestite, de asemenea, în toată Zona Codrului. Urmenișul era specializat în realizarea „gubelor” și a „țolurilor”, îndeletnicire foarte cunoscută și apreciată aici, mai cu seamă în perioada interbelică. Extrem de rar se mai produc și azi asemenea articole, dar numai pentru nevoile personale ale celor din casă. Satele din extremitatea nord-estică a zonei, precum Sârbi, Ardușat, Tămaia, Fărcașa erau specializate în împletituri din lemn, producând în special coșuri de cele mai variate forme și pentru diferite întrebuințări⁸. Caracterul relativ conservator al Zonei Codrului se explică în parte și prin absența în cuprinsul ei a unui centru urban însemnat. Satele sunt așezate în jurul orașelor Cehu-Silvaniei, Șomcuta Mare și Ulmeni, de care au aparținut în diferite epoci din punct de vedere administrativ, erau până acum câțiva ani comune, ceva mai răsărite, e adevărat, dar lipsite de capacitatea unei influențe culturale. Singura formă de cultură accesibilă codrenilor până într-o epocă mai apropiată de noi rămânea propria lor cultură, cea orală. Faptul că, în trecutul lor, satele Zonei Codrului nu au aparținut decât întâmplător aceleiași unități politico-administrative nu a influențat sensibil legăturile dintre ele, care continuau să urmeze alte căi, mai strâns legate de viața și interesele lor fundamentale, cu atât mai mult cu cât Munții Codrului nu ridicau probleme în privința comunicației, putând fi trecuți cu ușurință în tot cursul anului. Locuitorii din estul Codrului, spre exemplu, mergeau pe jos până la Belciug și la Satu-Mare în interese economice, după cum tot pe jos făceau drumul cei din satele de pe versantul apusean, mergând la târgurile de la Cehu-Silvaniei și Ariniș. Nu au fost rare nici căsătoriile între tineri din satele situate de o parte și de alta a acestor munți. O mărturie interesantă a legăturilor tradiționale dintre satele codrenești situate de o parte și de alta a munților, o constituie un vechi „târg” ce se făcea la Asuaju de Sus la Sâmpetru și care se numea „târgul cepsălor”, pentru ca o dată cu strămutarea lui la 14 septembrie să-și schimbe această denumire în „târgul cepelor”. Participau

⁷ Dumitru Pop, op. cit., pag. 16.

⁸ *Ibidem*, pag. 17.

îndeosebi tineri, fete și feciori, veniți din satele situate de o parte și de alta a Codrului. Cei ce veneau de peste Codru coborau în cursul dimineții, desfășurându-se în rânduri largi printre holde și culegeau „sânzâiene”. Ajunși în Asuaj, tinerii mergeau pe la „gazdele” lor, rude sau cunoscuți ce își aveau casele în apropierea „locului târgului” și apoi, imediat după amiază, la jocul organizat aici. După fiecare joc, fetele se duceau la gazdă, unde își schimbau hainele, în așa fel încât dansul și în general manifestarea în întregul ei apărea ca un gen de paradă a portului tinerelor fete și totodată ca o mărturie a priceperii și hărniciei lor. Vechiul termen al manifestării, „târgul cepșălor”, sugerează chiar acest lucru: „târgul podoabelor”⁹. Vorbind despre zestrea folclorică a Zonei Codrului, putem spune că poezia obiceiurilor de peste an circula odinioară intens. Apoi, treptat, mutațiile din viața spirituală a satelor au împins-o demult în repertoriul pasiv.

Bine reprezentate odinioară în folclorul zonei, cântecele de seceriș ar putea fi considerate ca aparținând tipului care circulă în Zona Năsăud, unde au găsit un spațiu prielnic unei mai bune conservări, nelipsindu-le asemănări cu variantele care circulă în spațiul de pe Valea Mureșului. Dintre felurile clăci de odinioară, cea de seceriș și cea de tors erau marcate, pe alocuri, de un ceremonial ce includea și un cântec propriu¹⁰. Și în Țara Codrului, cei mai bogați ai satului organizau clacă la secerat. La aceasta participau mai multe persoane, atât bărbați cât și femei, care la sfârșit se întorceau în mare alai la casa gazdei cântând „cântecul cununii”. Pretutindeni pe unde trecea alaiul, cununa era întâmpinată de săteni și stropită cu apă. La sosire însă, gazda stropea cununa cu „pălincă”, după care urma cina secerătorilor¹¹. Morfologia motivelor din variantele codrenești vine să ne întărească această convingere. Un exemplu poate fi îndemnul gazdei de a pregăti masa în vederea petrecerii din finalul obiceiului:

„ Noi cununa nu o-m da,	Să ne puneți la masă,
Până nu mi-i fa voia:	Să ne dați mâncări aleasă
O oiagă cu pălincă tare,	Pân' gurile noastre să să-ntoarne,
Să ne treacă de supărare.	On blid de plăcinte,
Apoi să ne puie găzdoaia	La cele guri lihnite.” ¹²
On blid de moșocoarne,	

Cercetătorii au semnalat că acest produs poetic este constituit după tiparul celorlalte categorii de orații de nuntă sau la colac, de unde și amestecul pronunțat de hazliu și solemn¹³. Potrivit cercetătorilor în domeniul folclorului, spațiul Zonei Codrului, rămâne cel care ilustrează cel mai convingător faptul că în contextul poeziei ceremoniale, colinda rămâne specia cea mai masivă și mai diversificată. Cunoscutul interpret de folclor autentic și profesor la Academia de Muzică „Gheorghe Dima” din Cluj Napoca, Ioan Bocșa, arată în prefața uneia dintre recentele sale lucrări că „Merită subliniată în mod special rezistența colindei, ca gen, demonstrată de faptul că s-a păstrat în timp intactă, iar în unele zone este încă vie, practicându-se după ritualuri străvechi.”¹⁴.

Bucuria colindatului, și avem un repertoriu foarte bogat și diversificat de colinde, este trăită

⁹ *Ibidem*, pag. 21.

¹⁰ Traian Mârza, *Cântecul ceremonial al clăcii de tors din partea de nord a Munților Apuseni*, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anul 1971*, Cluj-Napoca, 1971, pag. 337.

¹¹ *Ibidem*, pag. 66.

¹² Ion Taloș, *Obiceiuri privitoare la seceriș*, în *Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei pe anul 1968-1969*, Cluj-Napoca, 1971, pag. 268.

¹³ Ovidiu Bârlea, *Folclorul românesc*, vol. I, București, Editura Minerva, 1981, pag. 326.

¹⁴ Ioan Bocșa, *Muzică vocală tradițională din Sălaj*, vol I, Editura Media Musica, Cluj-Napoca, 2009, pag. 6.

cu intensitate maximă de către locuitorii Zonei Codrului. Copiii învață și azi în familie sau la biserică repertoriul de colinde, dar și la școală prin grija unor dascăli cu har. Un colind, ca și cel pe care-l redăm mai jos, este cunoscut într-o întinsă zonă geografică. Cules, notat și publicat și de către alți cercetători ai zonei, în variante apropiate acelei pe care am găsit-o eu, este cântat și de către orășeni, provocând aceeași mare bucurie:

Di greu gazd-ai adurnitu

- colindă -

De la Dumitraș Eleonora, 60 ani
Gârdani -Maramureș, 2010
Culegător, Bogdan Codre

$\text{♩} = 66$

Di greu gaz - d'ai a dur - ni tu, Flo - ri - le dal - be, —

Di Soa - re - le'o ra - sa - ri - tu, Flo - ri - le, flo - ri - le dal - be.

Di greu gazd-ai adurnitu,	Malinii să clătină,
Florile dalbe,	Tri porumbdi din ei zburară,
Di Soarele-o rasaritu,	Jos la țară să lasară
Florile, florile dalbe.	La fântâna gălbioară,
	Gălbioară de ineli
Cu tri rază-n tri laturi	De la feti fecioreli,
Una rază-i arazmată	De la feti la feciori
De vârvu malinilor	De sfintele sarbatori.

În general, și aceasta este observația mea, producțiile folclorice muzicale de calitate, se bucură de receptivitate deosebită în rândul copiilor și tinerilor de azi. Ele nu sunt, cum greșit s-ar crede, doar pentru cei mai vârstnici și în general buni cunoscători ai repertoriului folcloric. Problema este însă că valul secularizării se face simțit tot mai mult și în peisajul rural, iar copiii și tinerii se întâlnesc din ce în ce mai rar cu producții folclorice autentice. Odinioară colindatul sistematic, uneori casă de casă, revenea grupelor de copii mai mari, constituite, de regulă după criteriul vecinătății sau înrudirii. În vreme ce copiii mici colindau pe la vecini și numai până ce se înnopta, cei mai mari colindau până dimineața. Însă cel mai interesant ca desfășurare rămâne colindatul cetei feciorilor. În satele codrenești mai mari se formau două sau trei cete sau „rânduri” de colindători și fiecare din acestea colindau pe la toate casele din sat unde existau fete. Se începea pe la ora 21, în partea de sat unde locuiau membrii cetei și colindau toate fetele, cu excepția uneia „mai dintre oameni”, la care încheiau, dimineața, după ce străbăteau tot satul. Fata aceasta era anunțată din vreme, astfel încât să se poată pregăti cu mâncare și băutură¹⁵. Redăm în cele ce urmează o colindă sugestivă în acest sens:

¹⁵ Dumitru Pop, *op. cit.*, pag. 51

Pune colac pă fereastră

- colindă de pețit -

De la Lurtz Doru, 45 ani
Stremț -Maramureș, 2011
Culegător, Bogdan Codre

Musical notation for the song 'Pune colac pă fereastră'. The first line is in 2/4 time and the second line is in 3/4 time. The lyrics are written below the notes.

Pu - ne co - lac pă fe - reas - tră, Pu - ne co - lac pă fe - reas - tră,
Măr, mă-ruț înt - a - li-uor, la-ră's flori dal - be de măr, Tri, tri, rai, rai, rai!

Pune colac pă fereastră,
Pune colac pă fereastră,
Măr, măruț înt-aliuor,
Iară-s flori dalbe de măr,
Tri, tri, rai, rai, rai!

Că vă vin colindători,
Și la fete pețători,
Pețâ-or și duce-oru

Păstă munț', în alte curț'
La părinț' necunoscut'.
Unde-or vedea ciunji păliț',
Gândi-or că i-s părinț',
Unde-or vedea ciunji uscaț',
Gândi-or că-s a ii fraț',
Unde-or vede rât cu flori
Gândi-ua că i-s surori.

Despre colindă însă, cât și despre întreaga poezie a obiceiurilor de peste an, nădăjduiesc să vorbesc mai pe larg într-un material viitor.

În urmă cu câțiva ani, am venit în legătură directă, nemijlocită cu oamenii din Țara Codrului. Am devenit trăitor al acestor locuri și slujitor al altarului străbun ortodox într-unul din satele Codrului. Am petrecut câțiva ani la rând, toate sărbătorile de peste an: Crăciunul, Anul Nou, Boboteaza, Sfintele Paști etc. Ne-am bucurat împreună de acestea, într-o perfectă comuniune, așa încât acum, în urma acestor modeste considerații, pot să spun cu certitudine că viața oamenilor de pe aceste meleaguri, din Țara Codrului, este în fiecare zi altfel decât „la televizor”, că ei, codrenii, cu adevărat au fost dăruți de Dumnezeu.

Bibliografie

- Bârlea, Ovidiu** *Folclorul românesc*, vol. I, București, Editura Minerva, 1981.
- Bilțiu, Pamfil, Bilțiu, Maria**, *Basmе, povești, legende, povestiri, snoave și poezii populare din Zona Codrului*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002.
- Bocșa, Ioan**, *Muzică vocală tradițională din Sălaj*, vol. I-II, Editura Media Musica, Cluj-Napoca, 2009.
- Mârza, Traian**, *Cântecul ceremonial al clăcii de tors din partea de nord a Munților Apuseni, în Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anul 1971*, Cluj-Napoca, 1971.
- Pascu, Ștefan**, *Din istoria Transilvaniei*, București, 1963.
- Pop, Dumitru**, *Folclor din Zona Codrului*, Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă al Județului Maramureș, Baia Mare, 1978.
- Prodan, David**, *Iobăgia din Transilvania*, volumul II, București, Editura Academiei R.P.R., 1968.
- Suciu Coriolan**, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, București, Editura Academiei R.P.R., 1968.
- Taloș, Ion**, *Gândirea magico-religioasă la români. Dicționar*, Editura Enciclopedică, București, 2001.
- Taloș, Ion**, *Obiceiuri privitoare la seceriș, în Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei pe anul 1968-1969*, Cluj-Napoca, 1971.